

УДК 377.5

DOI <https://doi.org/10.31723/2524-0447-2020-31-2-26>

Коменда Ольга Іванівна

ORCID: 0000-0002-7659-690X

доктор мистецтвознавства, доцент,
старший викладач кафедри історії, теорії мистецтв
Волинського національного університету імені Лесі Українки
olgakomenda@gmail.com

Охманюк Віталій Федорович

ORCID: 0000-0001-9762-4968

кандидат мистецтвознавства, професор,
заслужений діяч мистецтв України,
професор кафедри музично-практичної та виконавської підготовки,
декан факультету культури та мистецтв
Волинського національного університету імені Лесі Українки
fedorovuch1@ukr.net

Хмілевська Ірина Станіславівна

ORCID: 0000-0002-0579-0553

заслужений діяч мистецтв України,
старший викладач кафедри культурології
Волинського національного університету імені Лесі Українки
khmlevka.iryuna@vnu.edu.ua

ВЗАЄМОДІЯ РІЗНИХ ВИДІВ МИСТЕЦТВА В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ СУЧАСНОГО МИСТЕЦЬКОГО КОЛЕДЖУ

Сучасна освіта – це відкрита, складна, динамічна система, для якої властивий високий рівень інтеграційних зв'язків між окремими її компонентами, вибір і взаємодія яких засновані на забезпеченні умов для цілісного і гармонійного розвитку особистості. Діяльність мистецького закладу освіти на сучасному етапі розвитку суспільства переслідує завдання створення єдиного освітнього простору і цілісної освітньої системи. Взаємодія видів мистецтва у освітньому просторі закладу освіти відбувається з урахуванням процесу педагогічної взаємодії, що ускладнює і поглиблює систему розгалужених стосунків і відношень між елементами цього освітнього простору. **Мета роботи** – розкрити форми взаємодії різних видів мистецтва в освітньому процесі сучасного мистецького коледжу. **Методологія** – на основі аналізу психолого-

педагогічної та мистецтвознавчої літератури виокремити провідні тенденції сучасної мистецької освіти та продемонструвати їхнє втілення на практиці сучасного мистецького коледжу. **Наукова новизна** — окреслення явища сучасного мистецького коледжу як інтегрованого освітнього середовища, в якому відбувається процес активної взаємодії різних видів мистецтва. **Висновки.** Взаємодія різних видів мистецтва є основою освітнього процесу сучасного мистецького коледжу. Як така, що склалася історично, ця взаємодія продемонструвала свою стійкість та ефективність на різних етапах історичного розвитку. В сучасних умовах взаємодія різних видів мистецтва реалізується на рівні освітньо-професійних програм, навчальних планів, різних форм безпосереднього освітнього процесу — навчальних занять, позанавчальної діяльності, різноманітних творчих акцій і проєктів, у безпосередньому індивідуальному спілкуванні між викладачем і студентом, а також в процесі самостійних індивідуальних пошуків здобувача освіти. Взаємодія різних видів мистецтва є полем, яке породжує нетривіальні творчі рішення, приносить оригінальні творчі результати та формує зрілу, сповнену потужного мистецького потенціалу творчу особистість.

Ключові слова: мистецький заклад освіти, взаємодія різних видів мистецтва, освітній процес, освітній простір, інтеграційні зв'язки, розвиток творчої особистості, інтегроване освітнє середовище.

Komenda Olha Ivanivna, Doctor of Study of Art, Assistant Professor, Senior Lecturer at Arts History & Theory Department of the Lesya Ukrainka Volyn National University

Okhmaniuk Vitalii Fedorovych, PhD in Art, Professor, Honored Arts Worker of Ukraine, Professor at Music-Practical & Performing Training Department, Dean of Culture & Arts Faculty of the Lesya Ukrainka Volyn National University

Khmilevska Iryna Stanislavivna, Honored Arts Worker of Ukraine, Senior Lecturer at Culturology Department of the Lesya Ukrainka Volyn National University

The interaction of different arts in educational process of the modern art college

The modern education is an open, difficult and dynamic system with high level of component integration. It provides the conditions for harmonious and coherent personality development. The art education institution activity on modern stage of social development sets the tasks to create the single education space and integral education system. The arts interaction of educational space take place with pedagogic interaction simultaneously. This process makes the branched system relations of educational space elements more difficult and deep. **The aim** of this paper to open the forms of arts interaction at the educational process of modern art college. **Methodology** of this research provides the performance of three analytic operations: 1) to analyze the psychological and pedagogical literature; 2) to separate the main trends of the art education; 3) to demonstrate the realization of those trends on the practice. **Scientific novelty** of this study is to reveal the modern art

college phenomenon as integrative educational environment that the process of active art interaction happens. In conclusion of this paper installed that arts interaction is a base of the modern art college educational process. This arts interaction formed historically. She demonstrated her stability and efficiency on various stage of historical development. In the modern conditions this arts interaction realized at level of educational programs, educational plans, different forms of educational process (lessons, extracurricular activity, different creative actions and projects, individual speaking between teacher and student, self-educational work etc.). The arts interaction in educational process of the modern art college is a sphere that original creative ideas and bright creative personalities are were born.

Key words: *art educational institution, art interaction, educational process, educational space, educational connections, creative personality development, integrative educational environment.*

Актуальність проблеми. Сучасна освіта — це відкрита, складна, динамічна система, для якої властивий високий рівень інтеграційних зв'язків між окремими її компонентами, вибір і взаємодія яких засновані на забезпеченні умов для цілісного і гармонійного розвитку особистості. Перші спроби інтегративної моделі освіти були апробовані ще на початку ХХ століття в Німеччині, США та інших розвинених країнах світу. Визначення міждисциплінарної взаємодії одним із провідних принципів дидактики представлено в ряді наукових робіт з педагогіки [19]. Широкий інтерес до зазначеної проблематики зумовлений посиленням тенденцій розуміння світу як цілісності, прагненням у єдності і взаємозалежності всіх його складових побачити і усвідомити єдність об'єктивного і внутрішньо суб'єктивного існування особистості.

За словами Олени Єрмолинської [12], інтеграція в освіті представляє собою «процес вибудовування внутрішніх зв'язків між навчальними дисциплінами, заснований на спільних для кожного віку напрямках розвитку, на співзвучності навчального матеріалу, що сприяє формуванню єдиної картини світу» [12, с. 12]. У педагогіці розрізняють різні параметри освітньої інтеграції, а саме — якісний, ступеневий, видовий. Зокрема, за якісним параметром вирізняють предметно-образну, понятійну, діяльнісну та концептуальну інтеграцію. За ступеневим параметром — узагальнюючу, комплексну, системну, синтезуючу. За видовим параметром — внутрішньо-предметну і міжпредметну [19, с. 66]. Вибір компонентів інтеграції і встановлення інтеграційних зв'язків між параме-

трами освітньої інтеграції у кожному випадку залежить від конкретних освітніх завдань, супроводжується функціональною оцінкою кожного з компонентів інтеграції, визначенням міри інтегративної взаємодії між її елементами, характером і способами зв'язку між ними тощо. Складність, функціональна затребуваність та практична недослідженість різних аспектів інтегративної проблематики сучасного освітнього простору та його специфіки у мистецькій освіті, зокрема, зумовлює високий ступінь актуальності запропонованого дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукової літератури свідчить про те, що переважна більшість досліджень, присвячених проблемі взаємодії різних видів мистецтва в освітньому процесі, виконані науковцями-педагогами на матеріалах загальноосвітньої школи. Так, Тетяна Белінська та Любов Сухина [3] вивчають специфіку формування моральної культури учнів підліткового віку засобами взаємодії мистецтв. Наталія Нападій [25] аналізує педагогічні умови виховання ціннісного ставлення до людини за посередництвом мистецького синтезу. Лія Ходякова [39] розглядає інтеграцію видів мовної діяльності та близьких за тематикою і смислом творів живопису та музики, описує методи й прийоми активізації видів мовної діяльності за допомогою живопису і музики. Людмила Ясінських [42] вивчає проблему педагогічної інтеграції мистецтв, визначаючи її рівні і можливості впливу в процесі розвитку художньо-творчих здібностей учнів. Зоя та Всеволод Сирота [35] доводять необхідність тісної взаємодії різних видів художньої діяльності у музично-творчому розвитку учнів. Валерія Власова [5] вивчає проблему формування естетичного ставлення учнів до навколишнього світу шляхом використання комплексу мистецтв на заняттях з образотворчого мистецтва та в рамках інтегрованого курсу «Мистецтво». Любов Мещанова та Ольга Козинська [22] вивчають теоретичні та практичні аспекти інтеграції дисциплін гуманітарно-естетичного циклу в загальноосвітніх закладах, стверджуючи, що інтеграція мистецтв дає змогу розкрити етико-моральну спрямованість різних видів художньої творчості. Олена Сізова [34] розглядає особливості художньої комунікації в музично-освітньому процесі, зокрема, взаємодію учня і вчителя, спрямовану на досягнення взаєморозуміння і відповідно найбільш якісної інтерпретації музичного твору. Особливості адаптації дітей до навчання в початковій

школі шляхом взаємодії різних видів мистецтва розглянуто в дисертації Анни Мосвіної (2012). Методи і підходи застосування синтезу мистецтв в музичному вихованні школярів досліджує І. Острикова [29]. Вектори взаємодії суміжних з музикою мистецтв, які формують стійкий пізнавальний інтерес до вивчення дисципліни «Музика», описує М. Сушенкова [36]. Тетяна Василенко [4] аналізує види і форми взаємодії мистецтв в дитячому фольклорному музичному театрі. Альона Камінчану та Марина Морарі [43] вивчають взаємодію мистецтв в освітньому процесі, що проявляється у формі міжпредметних зв'язків між музикою і образотворчим мистецтвом та реалізується на заняттях з музичного виховання. Питання поліхудожньої освіти, явища інтеграції мистецтв в поліхудожній освіті, рівнів і видів цієї інтеграції в контексті завдань нової української школи розглянуто у статтях Ірини Барановської та Наталії Мозгальнової [1; 2] та інших.

Засновник Лабораторії взаємодії мистецтв Дослідницького центру естетичного виховання Російської академії освіти професор Борис Юсов [41] вибудовує стратегію взаємодії мистецтв в умовах поліхудожнього розвитку дитини, що передбачає роботу за інтегрованими програмами, навчання за якими спрямовано на виявлення тісних внутрішніх зв'язків між словом, звуком, кольором, рухом, простором, формою, жестом, які осмислюються вченим на рівні єдиного, нероздільного творчого процесу. Науковець розрізняє три рівні роботи вчителів із взаємодії мистецтв – міжпредметні зв'язки, взаємну ілюстрацію (на основі стильової єдності та історичної відповідності) та інтеграцію мистецтв.

Дещо менше робіт присвячено проблематиці взаємодії мистецтв у освітньому процесі вищої школи. Зокрема, у праці Віри Волошиної [6] обґрунтовано необхідність і педагогічні можливості синтезу мистецтв в освітньому процесі та соціокультурному розвитку здобувачів освіти. Науковицею інтерпретовано синтез мистецтв як вид педагогічної творчості та визначено педагогічні умови соціокультурного розвитку учнів в освітньому процесі з використанням можливостей синтезу мистецтв. Світланою Каркіною [15] досліджено взаємозв'язки різних видів мистецтва в аспекті їхньої інтеграції з мистецтвом слова та можливості впливу цих взаємозв'язків на естетичне виховання студентів закладу вищої освіти. Ніною Коляденко [16] розглянуто інтегративний підхід до викладання

дисциплін гуманітарного циклу як один з основоположних принципів системи художнього виховання, а також накреслено шляхи формування в сприйнятті синтетичних художніх образів. Алевтиною Молчановою [23] досліджено педагогічну взаємодію як цілеспрямований багатофункціональний інтегрований процес, внаслідок якого формуються особисті якості майбутніх фахівців.

Порівняно із сказаним вище, незначну частину статей та матеріалів конференцій присвячено зазначеній проблематиці, що розглядається на теренах культурно-мистецької освіти. Так, звукозображальний потенціал музики та способи його використання на заняттях з фортепіано у музичній школі досліджує Валентина Никітіна [27]. Валентина Петрова [30] аналізує проблему інтеграції мистецтв в процесі загально-професійної підготовки вокалістів в фортепіанному класі, зокрема, доводить ефективність проведення з ними інтегрованих занять. Окремим аспектам інтеграції видів мистецтва в контексті мистецької освіти присвячено статтю О. Пономарьової [31], а фундаментальним питанням культурно-мистецької освіти на сучасному етапі її розвитку – розвідку Зоряни Гнатів [7]. Вірою Прокопцовою [32] розглянуто явище взаємодії та синтезу різних видів мистецтва, його сутність та особливості функціонування як в порівняльному аспекті, так і в аспекті утворення нової специфічної цілісності, заснованої на єдності вербальних, звукових, візуальних засобах створення художнього образу. Теоретичні положення сучасних світових концепцій мистецької освіти та шляхи їхнього впровадження в систему професійної підготовки майбутніх вчителів мистецтва проаналізовано Ларисою Нечаєвою [26]. Організаційно-педагогічні засади навчально-виховного процесу в мистецькому коледжі на прикладі моделі професійної підготовки майбутніх дизайнерів описано Оксаною Фурсою [38] тощо.

Враховуючи вищесказане, **метою цієї статті** є розкрити форми взаємодії різних видів мистецтва в освітньому процесі сучасного мистецького коледжу.

Виклад основного матеріалу. Діяльність мистецького закладу освіти на сучасному етапі його розвитку спрямована на створення єдиного освітнього простору і цілісної освітньої системи. Одним із шляхів досягнення цієї цілісності постає застосування ряду інтеграційних форм освітнього процесу, серед яких – комплексні заняття, творчі лабораторії,

майстер-класи, тематичні вітальні, екскурсії, вікторини, конкурси, інтегровані курси та інше. Головним завданням інтегрованих курсів, які наразі досить широко використовуються в закладах мистецької освіти різних рівнів, що працюють за новими освітніми програмами, постає поліхудожнє виховання учнів, що здійснюється шляхом планомірного залучення їх до різних видів мистецтва, які вивчаються у взаємодії [8, с. 55]. Наприклад, на заняттях з дисципліни «Бесіди про мистецтво» – навчальної дисципліни елементарного підрівня початкової мистецької освіти у мистецьких школах учні одразу знайомляться з різними видами мистецтва – музичним, образотворчим, театральним, хореографічним [37] тощо. Результатом такого інтердисциплінарного інтегративного підходу виявляється забезпечення можливостей формування інтегральних естетичних властивостей особистості, її поліхудожньої свідомості та здатності до поліхудожньої діяльності, що є вкрай необхідною на сучасному рівні розвитку людства, як про це свідчить сучасний досвід розвинених країн світу.

Полікультурний підхід у мистецькій освіті, як зазначає Борис Год [8], дає змогу «охоплювати сукупність міждисциплінарних знань і уявлень <...> формувати здатність до інтуїтивного відчуття міжвидових художніх смислів <...> порівнювати й узагальнювати художню інформацію у широкому просторі культури» [8, с. 56]. Людмила Масол [21] вказує, що феномен поліхудожньої діяльності передбачає включення особистості у різновиди індивідуальної і колективної творчості на основі багатоманітних форм мистецької взаємодії, яка стимулює вияв здатності бути компетентним, естетично виразним, оригінальним.

Одним із яскравих прикладів взаємодії різних видів мистецтва у освітньому просторі мистецьких закладів освіти може бути навчання на спеціальності 026 «Сценічне мистецтво», здобувачі освіти на якій навчаються за освітніми програмами «Акторське мистецтво» та «Видовищно-театралізовані заходи». Безумовно, театр – мистецтво колективне, синтетичне, його основою є синтез як найвищий ступінь інтеграції видів мистецтва. У театральній виставі взаємодіють драматична література, мистецтво режисера та актора, музика (вокальна та інструментальна), живопис (декорації, костюми), архітектура (сценічне оформлення), хореографічна пластика тощо. Синтетичність театрального мистецтва полягає не тільки в тому,

що театр використовує різні види мистецтва, але й у тому, що мистецтва ці є необхідними компонентами сценічного образу. І кожен вид мистецтва безпосередньо характеризується своїм способом матеріального буття, певним типом образних знаків та образною будовою, через яку цілісно сприймається зміст твору [20, с. 308]. За допомогою цього синтезу, використовуючи виразові засоби і техніки різних видів мистецтва, театр посилює свій вплив на глядача, на специфіку його сприйняття тощо, що одночасно спрацьовує на поглиблення художнього змісту і цілісності вистави. Драматург, режисер, актори, гример, декоратор, музикант, хореограф, освітлювач, костюмер та інші – кожен вкладає свою частку творчої праці в спільну справу. Тому справжнім творцем у театральному мистецтві є не окрема людина, а колектив – цілий творчий ансамбль. Саме він є автором завершеного твору театрального мистецтва – вистави.

Розглядаючи різні види, форми і способи взаємодії видів мистецтва у освітньому процесі закладів мистецької освіти, необхідно визнати, що ті складні зв'язки, впливи, синтези, які природним чином виникають між різними видами мистецтва як під час поточного навчання, так і в процесі найрізноманітніших видів і форм демонстрації творчої активності студентів – концертів, вистав, арт-форумів тощо, всі зазначені види взаємодії більшою чи меншою мірою ускладнюються ще й особливостями комунікації між студентом і педагогом. Ця комунікація також належить до явищ взаємодії, але вже не мистецької, а педагогічної. У цьому контексті цікавою є концепція Віталія Дяченка (2004), класифікація якого заснована на структурі взаємодії учасників навчального процесу, тобто навчальному спілкуванні. Так, дослідник вважає: навчання – це, перш за все, спілкування, що відбувається між викладачем та учнями, які взаємодіють, і у процесі якого відтворюються та засвоюються знання та досвід, у тому числі й досвід творчої діяльності.

Віталій Дяченко [11] поділяє форми організації навчання на: *індивідуальні*, тобто ті, які передбачають опосередковане спілкування учасників навчального процесу; *парні* – коли спілкування учасників навчального процесу відбувається у парі постійного складу; *групові* – що передбачають спілкування учасників навчального процесу у групі, коли кожен учасник, який виступає, спрямовує своє повідомлення одночасно декільком слухачам; та *колективні* – коли спілкування учасників навчального процесу у групі відбувається в парах

змінного складу, а саме — кожен учасник спілкується з іншим по черзі у парі, і врешті-решт усі спілкуються між собою. Запропонована науковцем класифікація дуже добре ілюструється особливостями організації освітнього процесу у коледжі мистецтв на різних спеціальностях. Зокрема, на спеціальності «Музичне мистецтво» (за різними освітніми програмами — «Фортепіано», «Оркестрові струнні інструменти», «Оркестрові духові та ударні інструменти», «Народні інструменти», «Хорове диригування», «Спів», «Теорія музики») на різних дисциплінах представлено власне усі види педагогічної взаємодії. Помножені на вимушене застосування технологій дистанційного навчання, перелічені вище види мистецької та педагогічної взаємодії дають змогу різних варіантів вибіркового, непослідовного сприйняття інформації в стилі «plug-and-play», тобто у формі опосередкованої комунікації та експериментування, що сприяє появі іншого типу форм навчальної взаємодії, тих, які не лімітуються стінами аудиторії (наприклад, дистанційні конкурси та фестивалі, де творчі проекти фіксуються на платформі YouTube, і можуть бути доступними не лише для журі, але й ширшій аудиторії, або ж записи різноманітних творчих колективів у режимі Zoom-конференції тощо). Таке розширення освітнього простору вносить корективи у способи комунікації, міжособистісні контакти учасників освітнього процесу, надаючи можливості для використання ще більшої кількості видів і способів як педагогічної, так і мистецької взаємодії.

Загалом взаємодія мистецтв як форма побудови творчого процесу навчання на тій чи іншій мистецькій спеціальності передбачає врахування як об'єктивних, так і суб'єктивних умов роботи, що реалізуються в рамках інтегрованого поліхудожнього підходу. Об'єктивні визначаються придатністю мистецьких дисциплін до взаємодії та інтеграції, використанням інноваційних технологій, що змінюють просторові уявлення педагога, коли в центр освітньої моделі поміщається сам учень і, зокрема, сам компонент його розвитку. До суб'єктивних, за словами Олени Єрмолинської [12], належать потреба вчителя у видозмінненні педагогічного простору заняття за рахунок збагачення навчально-інформаційного матеріалу, підвищення рівня власної професійної майстерності — здатності педагога відчувати соціальні і культурні зміни, що визначають сучасний педагогічний процес — відмова від жорсткої авторитарної манери у викладанні, критичне став-

лення до освітніх програм, усвідомлення потреб створення авторських програм і психологічна готовність до засвоєння інноваційних технологій.

Існують багатоманітні підходи до виявлення зв'язків між різними видами мистецтва. Один із них – найпростіший: традиційні міжпредметні зв'язки. Вони служать логічно необхідним рівнем тієї моделі освітнього процесу, що забезпечує можливість переходу традиційного навчання на якісно новий рівень. Осмислення цього виду зв'язків знаходимо у ряді робіт Бориса Юсова [41], але також і багатьох інших авторитетних педагогів і психологів. Так, Галина Шевченко [40] в дисертації «Взаємодія мистецтв в естетичному вихованні і розвитку підлітків» виявляє такі типи взаємодії мистецтв як: зв'язуючий – той, що реалізує міжпредметні зв'язки, інтегративний – той, який об'єднує кілька видів мистецтв в синтетичні форми, корелятивний – який передбачає провідну роль одного будь-якого виду мистецтва і допоміжну роль всіх інших, змішаний інтегративнокорелятивний та творчо перетворювальний типи. Л. В. Остож'єва [28] в дисертації «Естетичне виховання учнів дитячих шкіл мистецтв в процесі вивчення музичної літератури у взаємозв'язках з образотворчим мистецтвом» виділяє такі принципи активізації мистецтв в навчальному процесі: ілюстративний, тематичний, принцип історикохронологічних порівнянь і співставлень тощо. Людмила Рапацька [33] звертає увагу на такі типи міжхудожніх зв'язків як культурноісторичні, культурнотипологічні, зворотні зв'язки, категоріальні, понятійні, емоційноносислові тощо. В сучасних умовах підходи до вирішення проблеми взаємодії мистецтв розглядаються з урахуванням можливостей аудіовізуальних комунікативних технологій.

Проблема взаємодії мистецтв у освітньому процесі, як зазначає Тетяна Ільїна [13], потребує її розробки у двох напрямках. По-перше, – в напрямку виявлення результативності розвитку учнів. По-друге, – в плані вивчення внутрішніх зв'язків між різними видами художньо-творчої діяльності, зокрема, виявлення рівнів (типів) взаємодії мистецтв, співвідношення різних мистецтв між собою, особливостей співвідношення мистецтв на різних вікових етапах. Роботу в першому напрямі засвідчили численні експерименти з упровадження ідеї взаємодії різних видів мистецтв у практику освітнього процесу в закладах мистецької освіти, що розпочалися ще

в 1970-х роках — створенням ряду шкіл мистецтв, структури яких включали музичний, хореографічний, художній, театральний відділи тощо, і освітній процес в яких «реалізувався на принципах комплексного, інтегративного розвитку дитини» [13, с. 13]. Звісно, історично найпершим таким українським закладом освіти стала Музично-драматична школа Миколи Лисенка, заснована у 1903 році, на власні кошти композитора, і яка увійшла в історію як перший вищий мистецький заклад власне український (з українськими програмами навчання), в якому було відкрито одночасно два відділення — музичне і театральне. У 1970-х роках такі експериментальні школи було відкрито у цілому ряді міст УРСР, зокрема і в Луцьку. Серед таких — теперішня Луцька школа мистецтв № 2. Вже вкінці 1990-х, коли з метою економії бюджетних коштів в ряді областей України було проведено об'єднання мистецьких закладів освіти середньої ланки — колишніх училищ і технікумів, як типове явище в системі української спеціалізованої мистецької освіти постали такі заклади як коледжі мистецтв та коледжі культури і мистецтв. Такі заклади досі успішно працюють у ряді міст — Чернігові, Херсоні, Харкові, Калуші, Ужгороді, Тереховлі, Сумах, Северодонецьку, Самборі, Полтаві, Олександрії, Одесі, Ніжині, Миколаєві, Мелітополі, Львові, Каневі, Кам'янці-Подільському, Гадячі, Вінниці, Луцьку та інших. У ті ж роки була відкрита Київська академія мистецтв, в якій на різних рівнях освіти (початковому, середньому та вищому) було об'єднано три спеціальності — Музичне мистецтво, Образотворче мистецтво та Сценічне мистецтво. За аналогічним принципом тоді ж практично в кожній області в рамках місцевих університетів відкрилися факультети культури і мистецтв, що пропонували вивчення різних видів мистецтва, дуже часто з елементами освітньо-мистецької інтеграції, проте вони, на відміну від коледжів, мали свою специфіку у зв'язку з функціонуванням як університетської структури.

Розглядаючи різні способи взаємодії мистецтв у освітньому процесі закладу мистецької освіти, необхідно враховувати також досвід Тетяни Ільїної (2007), яка зазначає, що ці способи можна використовувати і як одиничні досвіди, і як цикли занять за певними напрямками або темами, і як проєктні роботи, зорієнтовані на роботу всього колективу, зрештою як цілісний підхід до освітнього процесу, що будується шля-

хом об'єднання цілого ланцюга, залежних одна від одної тем. Комплексне використання вказаного підходу дає змогу розвивати такі важливі загальні функції інтегративної освіти як філософсько-культурологічна, етико-гуманістична, гуманітарно-гносеологічна, виховально-рефлексивна, особистісно-розвиваюча [9] та інші. Необхідно також враховувати, що взаємодія видів мистецтва у освітньому просторі закладу мистецької освіти будь-якого типу відбувається з урахуванням процесу так званої педагогічної взаємодії, що ускладнює і поглиблює систему розгалужених стосунків і відношень між елементами цього освітнього простору. Так, за словами Євгенії Коротаєвої [18], педагогічна взаємодія включає в себе контакт в діаді (два учасники, прямо чи опосередковано включені в навчальний процес), тріаді (і так далі, збільшуючи кількість учасників: вчитель, учень, батько, психолог, заступник і т. д.), групі як сукупному суб'єкті, які розрізняють за складом, характером діяльності (учнівський колектив, педагогічний колектив, батьківський комітет, шкільний колектив і т. д.). Крім того, педагогічна взаємодія включає в себе складний взаємозв'язок суспільних явищ – системи освіти, суспільства, соціального замовлення, а також «супроводжується певною енергією, яка проявляється з боку учасників, не обходиться без впливів <...> відображається у вчинках і поведінці дітей, підлітків, педагогів, батьків, складається в пам'ятні події, іноді формує традиції, пов'язані з розвитком колективу» [18, с. 12].

Як зазначає Оксана Комаровська [17], досліджуючи стан сучасних українських шкіл мистецтв, «практика свідчить: найцікавіші результати досягаються там, де учні мають можливість включатися одночасно у кілька видів художньої творчості, розвиваючи „суміжні” художні здібності, розширюючи світогляд, збагачуючи емоційну сферу» [17, с. 318]. Так, в Київській дитячій музичній школі № 14 імені Д. Кабалевського нещодавно було започатковано циркове відділення, в дуже багатьох музичних школах (на Волині, наприклад – в Камінь-Каширській школі мистецтв, Люблинецькій школі мистецтв, Центрі раннього естетичного розвитку «Світлинка» (Луцьк) та інших) – класи хореографії, класи образотворчого мистецтва тощо. Таким чином, у кожному конкретному закладі мистецької освіти, незалежно державному, комунальному чи приватному, утворюється свій власний, неповторний за своїми специфічними особливостями, мистецький освітній

простір, ідеальним образом якого виступає простір можливостей для особистісного розвитку кожного суб'єкта цього простору, кожного учасника освітнього процесу, кожної дитини.

Волинський фаховий коледж культури і мистецтв імені І. Ф. Стравінського Волинської обласної ради було утворено у 1997 р. шляхом об'єднання Луцького музичного училища і Луцького училища культури. З того часу заклад освіти забезпечує умови для здобуття чотирьох мистецьких спеціальностей: «Музичне мистецтво» («Фортепіано», «Теорія музики», «Оркестрові струнні інструменти», «Оркестрові духові та ударні інструменти», «Народні інструменти», «Хорове диригування», «Спів»), «Хореографія» («Народна хореографія»), «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація» («Кераміка», «Художня обробка дерева (різьблення)», «Плетіння з природних матеріалів (лозоплетіння)», «Декоративний розпис», «Художня обробка матеріалу (бурштин)», «Графічний дизайн») та «Сценічне мистецтво» («Видовищно-театралізовані заходи», «Акторське мистецтво»).

Взаємодія різних видів мистецтва лежить у основі освітньої моделі Волинського коледжу культури і мистецтв, як у багатьох інших українських мистецьких коледжів, про що було сказано вище. Її ідея в основних своїх сенсах співзвучна творчості патрона закладу освіти – геніального Ігоря Стравінського, художні здобутки якого, сфокусовані в сфері театру, неможливі до розуміння без усвідомлення практично безмежного художньо-виразового потенціалу феномену взаємодії мистецтв (ім'я І. Стравінського присвоєно закладу освіти рішенням обласної ради у 2009 році). Зазначена освітня модель реалізується в коледжі у процесі створення спільних творчих проєктів, активної конкурсно-фестивальної діяльності, в рамках специфічних форм мистецького синтезу, що використовуються під час навчання за освітньо-професійними програмами «Сценічне мистецтво», «Хореографія» та інших. Модель багатогранної мистецької взаємодії знаходить відображення у синтетичному змісті мистецької освіти та інтегративній якості самих освітньо-професійних програм. Так, студенти, які навчаються за освітньо-професійною програмою «Хореографія», вивчають дисципліни «Музична грамота», «Музичний інструмент», «Історія музики», «Історія костюма», «Майстерність актора», що вказує на тісні зв'язки цієї освітньо-професійної програми і, як наслідок, отриму-

ваних студентами професійних компетенцій з програмами «Музичне мистецтво», «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація», «Сценічне мистецтво». З іншого боку, студенти освітньо-професійної програми «Сценічне мистецтво» вивчають дисципліни «Сольний спів», «Музичний інструмент», «Музична грамота і сольфеджіо», «Історія українського костюма», «Декоративно-художнє оформлення вистав», «Основи хореографії», що вказує на зв'язки цієї освітньо-професійної програми з програмами «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація», «Музичне мистецтво», «Хореографія» і т. д.

Яскравим проявом розгалуженості процесу мистецької інтеграції у Волинському коледжі є те, що його викладачі беруть активну участь в організації та проведенні багатожанрових конкурсів-фестивалів, де паралельно проводяться змагання за різними видами мистецтва, організовують різноманітні творчі проекти, в яких представляють здобутки різних видів мистецтв – музики і хореографії, театру і образотворчого мистецтва в найрізноманітніших поєднаннях. Застосування принципів інтегративної мистецької освіти в таких випадках відбувається як репетиційному процесі, так і під час реалізації задуманого. Найбільш успішною в цьому відношенні виступає циклова комісія режисерських та культурно-дозвіллевих дисциплін, яка веде виховання студентів за освітньо-професійною програмою «Сценічне мистецтво».

Про це свідчить також і те, що в коледжі традиційно працює низка творчих колективів – оркестр народних інструментів (кер. Світлана Міклоші), симфонічний та духовий оркестри (кер. заслужений діяч мистецтв України Микола Чорний), камерний оркестр «Ренесанс» (кер. Світлана Додарук), хор (кер. заслужений діяч мистецтв України Валентина Гаврилюк), капела бандуристів «Срібні струни Волині» (кер.: заслужений працівник культури України Тетяна Ткач, заслужений діяч мистецтв України Ірина Дмитрук), ансамбль народного танцю (кер. заслужений працівник культури України Микола Савчук), ансамбль «Balcanica Band» (кер. Роман Воронка) [14]. У процесі підготовки різноманітних творчих проектів, концертних програм ці колективи співпрацюють з викладачами та студентами спеціальностей «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація», «Сценічне мистецтво», «Хореографія». Зокрема, наприклад, 25 лютого

2021 року до 150-річчя Ювілею Лесі Українки відбулася виставка в Обласному музично-драматичному театрі імені Т. Г. Шевченка під назвою «Лесина Волинь». Вона експонувалася в холі театру перед початком урочистого вшанування пам'яті Лесі Українки на сцені і була підготована викладачами і студентами циклової комісії образотворчого мистецтва, декоративного мистецтва та реставрації коледжу під керівництвом голови цієї циклової комісії – члена Національної спілки майстрів народного мистецтва України, лавреатки обласної мистецької премії імені Ігоря Стравінського Софії Пасюк. Зазначена виставка була задумана і реалізована у співзвучності її ідей музично-театралізованому дійству, яке відбувалося на сцені, уводячи всіх присутніх у той фольклорно-мистецький контекст Волині, який послужив натхненням і насагою для творчості великої волинянки.

Елементи взаємодії різних видів мистецтва застосовуються і в роботі викладачів циклової комісії гуманітарних, соціально-економічних дисциплін та профільної середньої освіти коледжу. Зокрема, лише за останній час було підготовлено і проведено в різних формах – низку інтерактивних мистецько-інтегративних заходів, серед яких – присвячені Миколі Леонтовичу (Ольга Рижикова), Дню рідної мови (Іванна Ковальчук) та багато інших, на яких використовувалися музичні ілюстрації та імпровізації, художні зображення, фрагменти відеофільмів тощо. Проте, зрозуміло, першість у цьому плані серед усіх спеціальностей коледжу ведуть викладачі і студенти, що займаються за освітньо-професійною програмою «Сценічне мистецтво», для яких жоден день не минає без взаємодії драми і хореографії, хореографії і образотворчого мистецтва, образотворчого мистецтва і музики. Значна кількість спеціальних дисциплін цієї освітньо-професійної програми вивчається буквально на сцені Волинського академічного українського обласного музично-драматичного театру імені Т. Г. Шевченка, в творчій атмосфері якого студенти спеціальності «Сценічне мистецтво» формуються як фахівці, як особистості, для того, щоб в подальшому продовжити свою професійну самореалізацію саме на цій сцені.

Взаємодію різних видів мистецтва у освітньому процесі коледжу забезпечує також участь викладачів і студентів в різноманітних акціях всеукраїнського та міжнародного рівнів – в рамках музичного фестивалю «Стравінський та Україна»,

де вихованці коледжу кожного року мають окремий день у фестивальній програмі, і в рамках якого відбуваються не лише концерти і вистави, але й конференції, круглі столи, відеоперегляди, відеопрезентації, зустрічі з лауреатами конкурсів та фестивалів, в рамках Всеукраїнського конкурсу хорових колективів імені Лесі Українки, Міжнародного фестивалю українського фольклору «Берегиня» та багатьох інших конкурсів і фестивалів, в т.ч. тих, які проводяться на базі Волинського фахового коледжу культури і мистецтв імені І. Ф. Стравінського Волинської обласної ради.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Коротко підсумовуючи сказане, необхідно зазначити, що, таким чином, як можна було переконатися, взаємодія різних видів мистецтва є основою освітнього процесу сучасного мистецького коледжу. Як така, що склалася історично, вона продемонструвала свою стійкість та ефективність на різних етапах історичного розвитку. В сучасних умовах взаємодія різних видів мистецтва реалізується на рівні освітньо-професійних програм, навчальних планів, різних форм безпосереднього освітнього процесу – навчальних занять, позанавчальної діяльності, різноманітних творчих акцій і проєктів, у безпосередньому індивідуальному спілкуванні між викладачем і студентом, а також в процесі самостійних індивідуальних пошуків здобувача освіти. Взаємодія різних видів мистецтва є полем, яке породжує нетривіальні творчі рішення, приносить оригінальні творчі результати та формує зрілу, сповнену потужного мистецького потенціалу творчу особистість.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Барановська І.Г. Мистецькі інтегративні технології в поліхудожній освіті. *Інформаційні технології в освіті*. 2019. № 2(39). С. 40–50.
2. Барановська І.Г., Мозгальова Н.Г. Поліхудожня освіта майбутніх вчителів мистецьких дисциплін: проблеми і перспективи. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 14 : Теорія і методика мистецької освіти*. 2019. Вип. 22 (27). Ч. 2. С. 31–37.
3. Белінська Т., Сухина Л. Взаємодія мистецтв як засіб формування моральної культури учнів підліткового віку. *Актуальні проблеми мистецької підготовки майбутнього вчителя (VII школа методичного досвіду) : мат. Всеукр. наук.-практ. конф.* 21–22 лист. 2018 р. Вінниця: ФОП Корзун Д. Ю, 2018. С. 306–309.
4. Василенко Т.А. Взаимодействие искусств на уроках музыки и дисциплин гуманитарного цикла: исторический опыт и современ-

ность. *Naukarus. История. Исторические науки*. 2011. С. 144–150. URL: <http://naukarus.com/vzaimodeystvie-iskusstv-na-urokah-muzyki-i-distiplin-gumanitarnogo-tsikla-istoricheskiy-opyt-i-sovremennost>

5. Власова В.Г. Творчі завдання з формування естетичного ставлення молодших школярів до навколишнього світу засобами комплексу мистецтв. *Електронне наукове фахове видання «Народна освіта»*. 2016. №2(29). С. 60–65.

6. Волошина В.П. Социокультурное развитие учащихся в учебном процессе на основе синтеза видов искусств : автореф. канд. ... пед. наук : 13.00.01 – общая педагогика, история педагогики и образования (педагогические науки). Ростов-на-Дону, 2010. 24 с.

7. Гнатів З.Я. Культурно-мистецька освіта як одна із фундаментальних складових якісного оновлення освіти. *Стан та перспективи розвитку культурологічної науки* : матеріали V Міжнарод. наук.-практ. конф. «Стан та перспективи розвитку культурологічної науки»: зб. тез доп. I ч. Миколаїв: ВП «Миколаївська філія КНУКіМ», 2019. С. 41–44.

8. Год Б. Полікультурний підхід у сучасній мистецькій освіті. *Мистецька освіта: зміст, технології, менеджмент. Серія: Педагогічні науки*. 2016. Вип. 11. С. 49–62.

9. Голошумова Г.С. Этнохудожественное образование сельских школьников на основе синтеза различных видов искусств. *Научные исследования в образовании*. 2006. №3. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/etnohudozhestvennoe-obrazovanie-selskih-shkolnikov-na-osnove-sinteza-razlichnyh-vidov-iskusstv> (дата обращения: 16.02.2021).

10. Гончар О. Педагогічна взаємодія учасників навчального процесу в умовах дистанційної освіти. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини*. 2012. Вип. 1. С. 58–65.

11. Дьяченко В.К. Коллективный способ обучения. Дидактика в диалогах. Москва : Народное образование, 2004. 352 с.

12. Ермолинская Е.А. Взаимодействие искусств как условие активизации педагогического творчества учителя изобразительного искусства: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 – Теория и методика профессионального образования. Москва, 2004. 20 с.

13. Ильина Т.И. Взаимодействие искусств в образовательном пространстве школы искусств: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Санкт-Петербург, 2007. 26 с.

14. Історія. *Волинський фаховий коледж культури і мистецтв імені І. Ф. Стравінського Волинської обласної ради*. URL : <http://www.vkkm.lutsk.ua/index.html>

15. Каркина С.В. Содержание и методы эстетического воспитания студентов вуза на основе интеграции искусств. *Мир науки*. 2017. Т. 5. № 4. С. 1–9.

16. Коляденко Н.П. Взаимодействие искусств в художественном воспитании. *Художественное образование и наука*. 2016. № 4(9). С. 33–35.

17. Комаровська О. Школа естетичного виховання у системі мистецької освіти. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. 2012. Вип. 40. С. 312–329.

18. Коротаева Е.В. Организация взаимодействий в образовательном процессе школы. Москва : Национальный книжный центр, ИФ «Сентябрь», 2016. 192 с.

19. Кривошея Н.Б., Чечель Я.Ю. Інтеграція видів мистецтва як засіб формування в дошкільників естетичного ставлення до довкілля. *Молодий вчений*. 2019. № 10.1 (74.1). С. 64–67.

20. Лимаренко Л.І. Синтез та взаємодія видів мистецтва у виставах студентського театру. *Педагогічні науки*. 2010. № 55. С. 306–314.

21. Масол Л.М. Художньо-педагогічні технології в основній школі: єдність навчання і виховання. Харків: «Друкарня Мадрид», 2015. 178 с.

22. Мещанова Л.Н., Козинская О.Ю. Интеграция дисциплин гуманитарно-эстетического цикла на основе взаимодействия видов искусств. *Духовно-нравственное и патриотическое воспитание молодежи* : сб. науч. ст. по итогам Всерос. науч.-практ. конф. ; ред. Л.П. Кураков и др. Чебоксары : Плакат, 2020. С. 139–146.

23. Молчанова А. Організаційні засади педагогічної взаємодії викладача професійного навчального закладу з суб'єктами освітнього середовища. *Післядипломна освіта*. 2016. № 1. URL : http://umo.edu.ua/images/content/nashi_vydanya/pislya_dyplom_osvina/1_2016/%D0%9C%D0%9E%D0%9B%D0%A7%D0%90%D0%9D%D0%9E%D0%92%D0%90.pdf

24. Москвина А.С. Взаимодействие искусств в адаптации детей к обучению в начальной школе : автореф. дис... канд. пед. наук : 13.00.02 – Теория и методика обучения и воспитания (художественное воспитание в дошкольных учреждениях, общеобразовательной и высшей школе). Москва, 2012. 23 с.

25. Нападій Н. Виховання ціннісного ставлення до людини у дітей старшого дошкільного віку засобами синтезу мистецтв. *Вісник Інституту розвитку дитини. Сер. : Філософія, педагогіка, психологія*. 2013. Вип. 30. С. 80–85.

26. Нечаева Л.В. Сучасні концепції мистецької освіти і виховання студентської та учнівської молоді. *Наука і освіта*. 2011. № 7. С. 97–100.

27. Никитина В.М. Взаимодействие музыки и изобразительного искусства в учебном процессе. Кизел, 2012. 9 с.

28. Остожьева Л.В. Эстетическое воспитание учащихся детских школ искусств в процессе изучения музыкальной литературы во взаимосвязи с изобразительным искусством : автореф. дисс. ... канд. пед. наук. Ташкент, 1991. 21 с.

29. Острикова И.Н. Синтез искусств в музыкальном воспитании школьников. *Культура и искусство в педагогическом пространстве поликультурного региона* : сб. науч. ст. по мат. Вуз. науч.-практ. конф. 20 март. 2019 г. ; ред. проф. А. Ф. Григорьева. Ставрополь: Ставролит, 2019. С. 42–45.

30. Петрова В.П. Развивающий потенциал интеграции искусств в процессе формирования общепрофессиональных компетенций. *Образование и инновации*. 2016. №1. С. 86–88.

31. Пономарьова О.М. Деякі аспекти інтеграції видів мистецтва. *Вісник ХДАДМ*. 2009. № 7(2). С. 112–116.

32. Прокопцова В.П. Взаимодействие искусств и опыт деятельности ведущих искусствоведов XX века. *Вестник Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта культуры і мастацтваў*. 2020. № 1(35). С. 99–110.

33. Рапацкая Л.А. Взаимосвязь искусств как проблема педагогического музыкознания. *Отечественная и зарубежная педагогика*. 2014. № 5. С. 113–120.

34. Сизова Е.Р. Структура и функции художественной коммуникации в музыкально-образовательном процессе. *Мир науки, культуры, образования*. 2014. № 2(45). С. 178–181.

35. Сирота З. М., Сирота В. М. Інноваційні технології навчання у викладанні мистецьких дисциплін. Умань : Візаві, 2013. 106 с.

36. Сушенкова М.С. Взаимодействие различных видов искусств как условие формирования познавательного интереса у учащихся на уроках музыки. *Межкультурное взаимодействие в современном музыкально-образовательном пространстве*. 2020. № 5. С. 345–352.

37. Типова навчальна програма з навчальної дисципліни «Бесіди про мистецтво» елементарного підрівня початкової мистецької освіти / уклад. Т.С. Житнік, І.В. Копилковська, Т.М. Корнакова, О.В. Кушнір та ін. Київ, 2020. 75 с.

38. Фурса О.О. Організаційно-педагогічні засади навчально-виховного процесу у мистецькому коледжі : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 – теорія та методика професійної освіти. Київ, 2005. 26 с.

39. Ходякова Л.А., Геро И.К. Взаимодействие видов речевой деятельности на основе интеграции слова, живописи, музыки. *Ученые записки ОГУ. Серия: Гуманитарные и социальные науки*. 2016. № 3 (72). С. 348–354.

40. Шевченко Г.П. Взаимодействие искусств в эстетическом воспитании и развитии подростков: автореф. дис... д-ра пед. наук: 13.00.01 – общая педагогика и история педагогики. 1986. Киев. 48 с.

41. Юсов Б.П. Стратегия взаимодействия искусств в воспитании школьников (новая парадигма). *Взаимодействие искусств: методология, теория, гуманитарное образование*: мат. Междунар. научно-практ. конф. 25–29 авг. 1997 г. / под ред. Л.П. Казанцева; сост. П.С. Волкова. Астрахань, 1997. С. 214–220.

42. Ясинских Л.В. Развитие художественно-творческих способностей младших школьников в процессе педагогической интеграции искусств. *Педагогическое образование в России*. 2014. № 12. С. 232–235.

43. Saminceanu A., Morari M. Музыка в интегративном процессе взаимодействия искусств / Music in the integrative process of interaction of arts. In: Valorificarea strategiilor inovationale de dezvoltare

a învățămîntului artistic contemporan. Bălți, Moldova: USARB, 2018. P. 158–164. doi:10.5281/zenodo.1171415.

REFERENCES

1. Baranovska, I.H. (2019). Mystetski intehratyvni tekhnolohii v polikhudozhnii osviti [Art Integrative Technologies in Polyart Education]. *Informatsiini tekhnolohii v osviti. Information Technology in Education*. 2(39), 40–50 [in Ukrainian].

2. Baranovska, I.H., Mozghalova, N.H. (2019). Polikhudozhnia osvita maibutnykh vchyteliv mystetskykh dystsyplin: problemy i perspektyvy [Polyart Education of Art Disciplines Future Teachers: Problems and Prospects]. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Serii 14 : Teoriia i metodyka mystetskoï osvity. M.P. Drahomanov National Pedagogical University Scientific Journal. Series 14: Theory and Methods of Art Education*. 22 (27, 2), 31–37 [in Ukrainian].

3. Belinska, T. & Sukhyna, L. (2018). Vzaiemodiia mystetstv yak zasib formuvannia moralnoi kultury uchniv pidlitkovoho viku [Art Interaction as a Means of Teenage Moral Culture Formation]. In: *Aktualni problemy mystetskoï pidhotovky maibutnoho vchytelia (VII shkola metodychnoho dosvidu): mat. Vseukr. nauk.-prakt. konf. 21–22 lyst. 2018 r. Actual Problems of the Future Teacher Artistic Training (VII School of Methodical Experience). National Scientific Conference. November, 21–22, 2018*. Vinnytsia: FOP Korzun D. Yu, 306–309 [in Ukrainian].

4. Vasilenko, T. A. (2011). Vzaimodeistvie iskusstv na urokakh muzyki i distsiplin gumanitarnogo tsikla: istoricheskii opyt i sovremennost [Art Interaction on Music Lessons and Disciplines of the Humanities Cycle: Historical Experience and Modernity]. *Naukarus. Istoriia. Istoricheskie nauki. Naukarus. History. Historical Sciences*, 144–150. URL: <http://naukarus.com/vzaimodeystvie-iskusstv-na-urokah-muzyki-i-distsiplin-gumanitarnogo-tsikla-istoricheskii-opyt-i-sovremennost> [in Russian].

5. Vlasova, V.H. (2016). Tvorchi zavdannia z formuvannia estetychnoho stavlennia molodshykh shkoliariv do navkolyshnoho svitu zasobamy kompleksu mystetstv [Creative Tasks for the Formation of the Junior Aesthetic Attitude to the World by Means of the Arts]. *Elektronne naukovie fakhove vydannia «Narodna osvita». Electronic Scientific Professional Publication “People’s Education”*, 2(29), 60–65 [in Ukrainian].

6. Voloshina, V.P. (2010). *Sotciokulturnoe razvitie uchaschchikhsia v uchebnom protsesse na osnove sinteza vidov iskusstv [Socio-Cultural Development of Students in the Educational Process based on the Art Synthesis]*: avtoref. kand... ped. nauk : 13.00.01 – obshchaia pedagogika, istoriia pedagogiki i obrazovaniia (pedagogicheskie nauki). PhD Thesis: 13.00.01 – General Pedagogy, History of Pedagogy and Education (Pedagogical Sciences). Rostov-na-Donu [in Russian].

7. Hnativ, Z.Ya. (2019). Kulturno-mystetska osvita yak odna iz fundamentalnykh skladovykh yakisnoho onovlennia osvity [Cultural and Artistic Education as One of the Fundamental Components of Quality Education Renewal]. In: *Stan ta perspektyvy rozvytku kulturolohichnoi nauky: mate-*

rialy V Mizhnarod. nauk.-prakt. konf. «Stan ta perspektyvy rozvytku kulturolohichnoi nauky»: zb. tez dop. I ch. Mykolaiv: VP «Mykolaivska filiiia KNUKiM». *State and Prospects of Culturological Science Development, V International Scientific-Practical Conf., Mykolayiv*, 41–44 [in Ukrainian].

8. Hod, B. (2016). Polikulturnyi pidkhdid u suchasni mystetskii osviti [Multicultural Approach in Modern Art Education]. *Mystetska osvita: zmist, tekhnolohii, menedzhment. Serii: Pedahohichni nauky. Art Education: Content, Technology, Management. Series: Pedagogical Sciences*, 11, 49–62 [in Ukrainian].

9. Goloshumova, G.S. (2006). Etnokhudozhestvennoe obrazovanie selskikh shkolnikov na osnove sinteza razlichnykh vidov iskusstv [Ethno-Artistic Education of Rural Schoolchildren based on Arts Synthesis]. *Nauchnye issledovaniia v obrazovanii. Scientific Research in Education*, 3. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/etnohudozhestvennoe-obrazovanie-selskikh-shkolnikov-na-osnove-sinteza-razlichnykh-vidov-iskusstv> (data obrashcheniia: 16.02.2021) [in Russian].

10. Honchar, O. (2012). Pedahohichna vzaiemodiia uchasnykiv navchalnoho protsesu v umovakh dystantsiinoi osvity [Pedagogical Interaction in the Distance Education]. *Zbirnyk naukovykh prats Umanskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Pavla Tychyny. Scientific Works Collection of Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University*, 1, 58–65 [in Ukrainian].

11. Diachenko, V.K. (2004). *Kollektivnyi sposob obuchenii. Didaktika v dialogakh [A collective Way of the Learning. Didactics in Dialogues]*. Moskva : Narodnoe obrazovanie [in Russian].

12. Ermolinskaia, E.A. (2004). *Vzaimodeistvie iskusstv kak uslovie aktivizatcii pedagogicheskogo tvorchestva uchitelia izobrazitel'nogo iskusstva [Art Interaction as a Condition of the Fine Arts Teacher Pedagogical Creativity]*: PhD Thesis: 13.00.08 – Theory and Methodology of Vocational Education. Moskva [in Russian].

13. Ilina, T.I. (2007). *Vzaimodeistvie iskusstv v obrazovatel'nom prostanstve shkoly iskusstv [Art Interaction in the Educational Space of Art School]*: PhD Thesis: 13.00.02 – Theory and Methodology of Teaching and Upbringing (Management). Sankt-Peterburg [in Russian].

14. Istoriia. *Volynskiyi fakhoviyi koledzh kultury i mystetstv imeni I. F. Stravinskoho Volynskoi oblasnoi rady [History]. Igor Stravinsky Volyn Professional College of Culture and Arts of Volyn Regional Council*. URL : <http://www.vkkm.lutsk.ua/index.html> (data zvernennia: 16.02.2021) [in Ukrainian].

15. Karkina, S.V. (2017). Soderzhanie i metody esteticheskogo vospitaniia studentov vuza na osnove integratsii iskusstv [The Content and Methods of University Aesthetic Education Based on the Art Integration]. *Mir nauki. The World of Science*, 5(4), 1–9 [in Russian].

16. Koliadenko, N.P. (2016). Vzaimodeistvie iskusstv v khudozhestvennom vospitanii [Art Interaction in the Art Education]. *Khudozhestvennoe obrazovanie i nauka. Art Education and Science*, 4(9), 33–35 [in Russian].

17. Komarovska, O. (2012). Shkola estetychnoho vykhovannia u systemi mystetskoï osvity [Aesthetic Education School in the System of Art Education]. *Psykhologo-pedahohichni problemy silskoi shkoly. Psychological and pedagogical Problems of the Rural School*, 40, 312–329 [in Ukrainian].

18. Korotaeva, E.V. (2016). *Organizatciia vzaimodeistvii v obrazovatel'nom protsesse shkoly [Organization of Interactions in the Educational Process of the School]*. Moskva : Natsionalnyi knizhnyi tcentr, IF «Sentiabr» [in Russian].

19. Kryvosheia, N.B. & Chechel Ya.Iu. (2019). Intehratsiia vydiv mystetstva yak zasib formuvannia v doshkilnykiv estetychnoho stavlennia do dovkillia [Art Integration as a Means of Forming an Aesthetic Attitude to the Environment in Preschoolers]. *Molodyi vchenyi. A Young Scientist*, 10.1 (74.1), 64–67 [in Ukrainian].

20. Lymarenko, L.I. (2010). Syntez ta vzaiemodiia vydiv mystetstva u vystavakh studentskoho teatru [Art Synthesis and Interaction in Student Theater Performances]. *Pedahohichni nauky. Pedagogical Sciences*, 55, 306–314 [in Ukrainian].

21. Masol, L.M. (2015). *Khudozhno-pedahohichni tekhnolohii v osnovnii shkoli: yednist navchannia i vykhovannia [Art and Pedagogical Technologies in Primary School: the Unity of Teaching and Upbringing]*. Kharkiv: Drukarnia Madryd [in Ukrainian].

22. Meshchanova, L.N. & Kozinskaia, O.Iu. (2020). Integratsiia disciplin gumanitarno-esteticheskogo tsikla na osnove vzaimodeistviia vidov iskusstv [Art Interaction in Integration of Humanities and Aesthetic Disciplines]. *Dukhovno-nravstvennoe i patrioticheskoe vospitanie molodezhi: sb. nauch. st. po itogam Vseros. nauch.-prakt. konf. ; red. L. P. Kurakov i dr. Spiritual, Moral and Patriotic Upbringing of Youth: the collection of papers; National scientific-practical conference; ed. L.P. Kurakov and others.* Cheboksary : Plakat, 139–146 [in Russian].

23. Molchanova, A. (2016). Orhanizatsiini zasady pedahohichnoi vzaiemodii vykladacha profesiinoho navchalnogo zakladu z sub'iektamy osvitnoho seredovyshcha [The Pedagogical Interaction of a Teacher with the Educational Environment Subjects in Professional Educational Institution : the Organizational Principles]. *Pisliadyplomna osvita. Postgraduate education*, 1. URL : http://umo.edu.ua/images/content/nashi_vydanya/pislya_dyplom_osvina/1_2016/%D0%9C%D0%9E%D0%9B%D0%A7%D0%90%D0%9D%D0%9E%D0%92%D0%90.pdf (data zvernennia: 13.07.2021) [in Ukrainian].

24. Moskvina, A.S. (2012). *Vzaimodeistvie iskusstv v adaptatsii detei k obucheniiu v nachalnoi shkole [Art Interaction in Children Adapting to Primary School Learning]: PhD Thesis : 13.00.02 – Theory and Methodology of Teaching and Upbringing (Art Education in Preschool Institutions, Secondary and Higher School)*. Moskva [in Russian].

25. Napadii, N. (2013). Vykhovannia tsinnisnogo stavlennia do liudyny u ditei starshoho doshkilnogo viku zasobamy syntezu mystetstv [The Upbringing of Value Attitude to the Person in Senior Preschool Age Children by Means of Art Synthesis]. *Visnyk Instytutu rozvytku dytyny. Seria :*

Filosofiiia, pedahohika, psykholohiia. Bulletin of Child Development Institute. Seria : Philosophy, Pedagogy, Psychology, 30, 80–85 [in Ukrainian].

26. Nechaieva, L.V. (2011). Suchasni kontseptsii mystetskoï osvity i vykhovannia studentskoï ta uchnivskoï molodi [The Modern Concepts of Art Education and Upbringing of Students and Pupils]. *Nauka i osvita. Science and Education*, 7, 97–100 [in Ukrainian].

27. Nikitina, V.M. (2012). *Vzaimodeistvie muzyki i izobrazitel'nogo iskusstva v uchebnoï protsesse [The Interaction of Music and Visual Arts in the Educational Process]*. Kizel [in Russian].

28. Ostozheva, L.V. (1991). Esteticheskoe vospitanie uchashchikhsia detskikh shkol iskusstv v protsesse izucheniiia muzykalnoi literatury vo vzaimosviasi sizobrazitel'nyim iskusstvom [Aesthetic Education in the Process of Studying Musical Literature in Conjunction with the Visual Arts at Children Art Schools]: PhD Thesis. Tashkent [in Russian].

29. Ostrikoïa, I.N. (2019). Sintez iskusstv v muzykalnom vospitanii shkolnikov [Art Synthesis in Musical Education of Schoolchildren]. *Kultura i iskusstvo v pedagogicheskom prostranstve polikulturnogo regiona: sb. nauch. st. po mat. Vuz. nauch.-prak. konf. 20 mart. 2019 g. ; red. prof. A. F. Grigoreïa. Culture and Art in Pedagogical Space of a Multicultural Region: the collection of papers; University Scientific-Practical Conference. March 20. 2019; ed. prof. A.F. Grigorieïa. Stavropol : Stavrolit*, 42–45 [in Russian].

30. Petroïa, V.P. (2016). Razvivaiushchii potentsial integratsii iskusstv v protsesse formirovaniia obshcheprofessionalnykh kompetentsii [Developing Potential of Art Integration in the Process of Forming General Professional Competencies]. *Obrazovanie i innovatsii. Education and Innovation*, 1, 86–88 [in Russian].

31. Ponomarova, O.M. (2009). Deiaki aspekty intehratsii vydiv mystetstva [Some Aspects of the Art Integration]. *Visnyk KhDADM. HDADM Bulletin*, 7(2), 112–116 [in Ukrainian].

32. Prokoptcova, V.P. (2020). Vzaimodeistvie iskusstv i opyt deiatel'nosti vedushchikh iskusstvovedov KhKh veka [Art Interaction and Experience of Leading Musicology of the 20th Century]. *Vesnik Belaruskaga dziarzhaïnaga ÿniversiteta kultury i mastatctvaï. Belarusian State University of Culture and Arts Bulletin*, 1(35), 99–110 [in Russian].

33. Rapatckaïa, L.A. (2014). Vzaimosviaz iskusstv kak problema pedagogicheskogo muzykoznaniiia [Art Interrelation as a Problem of Pedagogical Musicology]. *Otechestvennaïa i zarubezhnaïa pedagogika. Domestic and Foreign Pedagogy*, 5, 113–120.

34. Sizova, E.R. (2014). Struktura i funktsii khudozhestvennoï komunikatsii v muzykalno-obrazovatel'nom protsesse [The Structure and Functions of Artistic Communication in the Musical Educational Process]. *Mir nauki, kultury, obrazovaniia. The World of Science, Culture, Education*, 2(45), 178–181 [in Russian].

35. Syrota Z.M. & Syrota V.M. (2013). Innovatsiini tekhnolohii navchannia u vykladanni mystetskykh dystsyplin [Innovative Learning Technologies in Art Teaching]. Uman : Vizavi [in Ukrainian].

36. Sushenkova, M.S. (2020). Vzaimodeistvie razlichnykh vidov iskusstv kak uslovie formirovaniia poznavatel'nogo interesa u uchashchikhsia na urokakh muzyki [Art Interaction as a Condition for the Formation of Cognitive Interest in Students on Music Lessons]. *Mezhkulturnoe vzaimodeistvie v sovremennom muzykalno-obrazovatel'nom prostranstve. Inter-cultural Interaction in the Modern Music-Educational Space*, 5, 345–352 [in Russian].

37. *Typova navchalna prohrama z navchalnoi dystsypliny «Besidy pro mystetstvo» elementarnoho pidrivnia pochatkovoï mystetskoï osvity [Typical Curriculum of the Discipline “Conversations about Art” for the Elementary Level of Primary Art Education]*; comp. by Zhytnik, T.S., Kopylkovska, I.V., Kornakova, T.M. & Kushnir, O.V. and others (2020). Kyiv [in Ukrainian].

38. Fursa, O.O. (2005). *Orhanizatsiino-pedahohichni zasady navchalno-vykhovnoho protsesu u mystetskomu koledzhi [Organizational and Pedagogical Principles of the Educational Process in the Art College]*: PhD Thesis : 13.00.04 – Theory and Methods of Vocational Education [in Ukrainian].

39. Khodiakova, L.A. & Gero, I.K. (2016). Vzaimodeistvie vidov rechevoi deiatelnosti na osnove integratsii slova, zhivopisi, muzyki [Speech Activity Types Interaction based on the Integration of Words, Painting, Music]. *Uchenye zapiski OGU. Serii: Gumanitarnye i sotcialnye nauki. OGU Scientific Notes. Series: Humanities and Social Sciences*, 3 (72), 348–354 [in Russian].

40. Shevchenko, G.P. (1986). Vzaimodeistvie iskusstv v esteticheskom vospitanii i razvitii podrostkov [Art Interaction in Aesthetic Education and Development of Adolescents] : PhD Thesis : 13.00.01 – General Pedagogy and History of Pedagogy. Kiev [in Russian].

41. Iusov, B.P. (1997). Strategiiia vzaimodeistviia iskusstv v vospitanii shkolnikov (novaia paradigma) [The Strategy of Art Interaction in the Schoolchildren Education (a new paradigm)]. *Vzaimodeistvie iskusstv: metodologiiia, teoriia, gumanitarnoe obrazovanie: mat. Mezhdunar. nauchno-prakt. konf. 25–29 avg. 1997 g. / pod red. L.P. Kazantseva; sost P.S. Volkova. Art Interaction : Methodology, Theory, Liberal Arts Education: International Scientific and Practical. Conference 25–29 Aug 1997 ; ed. Kazantseva, L.P. ; comp. by Volkov, P.S. Astrakhan* [in Russian].

42. Iasinskikh, L.V. (2014). Razvitie khudozhestvenno-tvorcheskikh sposobnostei mladshikh shkolnikov v protsesse pedagogicheskoi integratsii iskusstv [The Development of Artistic and Creative Abilities of Junior Schoolchildren in the Process of Pedagogical Integration of Arts]. *Pedagogicheskoe obrazovanie v Rossii. Pedagogical Education in Russia*, 12, 232–235 [in Russian].

43. Caminceanu, A. & Morari, M. (2018). Muzyka v integrativnom protsesse vzaimodeistviia iskusstv [Music in the Integrative Process of Art Interaction. In: *Valorificarea strategiilor inovatiionale de dezvoltare a învățământului artistic contemporan. Applying of Innovative Strategies for the Development of Contemporary Art Education*. Bălți, Moldova: USARB, 158–164 [in Russian].